

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ПРИШЛЯК Микола Богданович

УДК 2-31

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ КАТОЛИЦИЗМУ:
ВИТОКИ, СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА ПРИРОДА
ТА АКСІОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ**

Спеціальність 09.00.11 – релігієзнавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі філософії Рівненського державного гуманітарного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник:

доктор філософських наук, доцент
Панчук Ірина Іванівна,
завідувач кафедри філософії Рівненського
державного гуманітарного університету.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, доцент
Шкрібляк Микола Васильович,
доцент кафедри філософії та
культурології Чернівецького
національного університету імені Юрія
Федьковича;

кандидат філософських наук
Шевчук Павло Вікторович,
викладач Київської богословської
семінарії «Благодать та істина».

Захист відбудеться 11 травня 2021 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.21 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 9 квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. Б. Остащук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Необхідність дослідження соціально-екологічного вчення Католицької Церкви щодо збереження довкілля, яке доволі добре систематизоване, зумовлена конкретними змінами в сучасному світі: зростанням катастрофічних наслідків сприйняття та використання природного середовища, переходом до постіндустріальної стадії розвитку суспільства, глобалізацією, що чітко демонструє всезагальний зв'язок цілого людства у відповідальності за наслідки моделі відношення до природи. Поряд із позитивними наслідками та перевагами цивілізаційних змін виникають також небезпеки, зокрема екологічні. У сучасній Україні відбуваються процеси, пов'язані з переходом до ринкової економіки, прийняттям цінностей західного суспільства, що вимагають перетворень у всіх сферах соціального життя. Ці зміни мають ґрунтуватися на існуючих духовних та інтелектуальних традиціях суспільства і передбачають вирішення екологічних проблем першочерговим завданням подальшого розвитку суспільства.

Актуальність дослідження зумовлена, передусім, розумінням неможливості вирішення екологічних проблем тільки технічним шляхом і необхідністю у зв'язку з цим світоглядних змін. Адже проблема екології та охорони навколишнього середовища, яке з особливою гостротою постає сьогодні перед людиною, не є наслідком виключно техногенного розвитку та впровадження різних не надто досконалих технологій. Проблема криється, передусім, у людині, в її розумінні сутності життя та сотворення, у її системі цінностей, а це безпосередньо пов'язане з духовним виміром життя.

У новітні часи життя людини просякнуте виразним індивідуалізмом. Сьогодні, на перше місце ставиться, нібито, людина, її потреби, прагнення, щастя. Однак, за загальними деклараціями прав людини та її гідності, насправді, часто криється небезпека втрати справжньої гідності та позбавлення її фундаментального права – права на реалізацію власної свободи й на збереження життя.

Проблема екології полягає, передусім, у вищезгаданому індивідуалізмі, чи що навіть більше – в егоїзмі людини, який схиляє її бачити й сприймати себе абсолютним власником всього, що її оточує. Тому вона і поводить з природою, з навколишнім світом як із засобом досягнення своїх цілей, не звертаючи увагу на те, що природа, світ є домом як для неї, так і для інших, та має свої власні закони.

Велика роль у вирішенні екологічних проблем відводиться Церкві, зокрема Католицькій, яка одна з перших серед суспільних інституцій глибоко усвідомила екологічну проблему. Учительський уряд Католицької Церкви, активізуючи свої дії у сфері збереження Божого створіння – природи, закликає, передусім, до глибокої культурної зміни та формування нової екологічної свідомості віруючих та усього людства.

Багато спроб науково осмислити проблеми соціально-екологічного вчення Католицької Церкви зроблено українськими та зарубіжними вченими. Саме це вчення є важливою складовою у подоланні екологічних проблем, які гостро постали сьогодні як перед Україною, так і цілим світом загалом.

Проте, незважаючи на такий доволі великий інтерес до проблеми, можна відзначити, що українські та зарубіжні вчені досі не надали належної уваги

комплексному висвітленню змісту соціально-екологічного вчення католицизму у подоланні екологічних проблем людства. Немає відповіді на низку питань, необхідність вирішення яких зумовлено надмірним споживацьким способом життя людини. Споживацький характер взаємовідносин людини з природою, недостатня розробленість методологічних принципів їх реалізації позначаються на перебігу соціальних змін, призводять до поширення негативних процесів у суспільних відносинах.

Зв'язок роботи з планами наукових досліджень. Дисертаційне дослідження здійснено у межах комплексної науково-дослідної роботи кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету за науковими темами «Співвідношення релігійного і національного: контекст історії і культури українського народу» (реєстраційний номер 014U000085) та «Філософія в структурі сучасного соціогуманітарного знання» (реєстраційний номер 0116U007100).

Мета дисертаційної роботи полягає в дослідженні впливу соціального вчення Католицької Церкви у збереженні довкілля, шляхом формування екологічної свідомості та практичних заходів.

Для досягнення визначеної мети при написанні нашої роботи були поставлені такі основні завдання:

- проаналізувати теоретичні та методологічні засади соціально-екологічного вчення католицизму;
- розкрити суть і морально-етичні ознаки сучасної екологічної кризи;
- з'ясувати поняття екологічного гріха й основні способи екологічного навернення людини, згідно документів та вчення Католицької Церкви;
- дослідити трактування у текстах Святого Письма світу створіння та покликання людини відповідально ним користуватися;
- розглянути погляди отців Церкви на природу як Боже створіння;
- подати думки богословів щодо відповідальності людини за природне довкілля;
- проаналізувати практичні кроки Католицької Церкви щодо збереження Божого створіння;
- розробити практичні рекомендації щодо подолання екологічної кризи в Україні і в світі загалом на основі соціально-екологічного вчення Католицької Церкви.

Об'єктом дослідження є соціально-екологічне вчення Католицької Церкви.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні кроки Католицької Церкви щодо збереження природного довкілля.

Теоретико-методологічні засади дослідження. Методологічною основою дисертації є комплекс методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування дало можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і форми, здійснювати системний аналіз вчення Католицької Церкви щодо збереження природного довкілля.

В дисертаційному дослідженні застосовано логіку викладу еволюції поглядів вітчизняних і зарубіжних філософів та релігієзнавців із теми дослідження, що дає змогу побачити проблеми й перспективи; історизм – з'ясування ролі або статусу соціально-екологічного вчення Католицької Церкви у суспільстві на певному етапі розвитку людства; конкретно-історичний підхід вимагає також розгляду соціально-екологічного вчення Католицької Церкви в системі понять, що відображають

специфіку часу, про який іде мова, відповідають ступеню розвитку уявлень, понятійного апарату того чи іншого часу; принцип історичності як один із вихідних методологічних принципів дослідження на другому рівні методологічної функціональності знаходить своє вирішення також у принципі актуалізації; емпіричний і герменевтичний – вивчення та інтерпретація наукових джерел, рішень соборів, конференцій, статей, документів, періодичних видань тощо.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що визначено соціально-екологічні кроки Католицької Церкви щодо збереження природного довкілля, охарактеризовано механізми їх практичної реалізації, розроблено рекомендації щодо створення системи і підвищення ефективності таких ініціатив і проєктів.

Зокрема, наукова новизна дослідження характеризується такими найважливішими висновками та положеннями:

Вперше:

- запропоновано авторське визначення поняття «екологічний гріх» та основні способи «екологічного навернення». Отож, у контексті католицького соціально-екологічного вчення – екологічний гріх – негативний (згубний) вплив людини на природне довкілля, яке в християнській парадигмі розуміється як Боже створіння, що виражається в деструктивних діях різного виміру та характеру через порушення рівноваги і нищення екосистем. Католицька церква, щоб зберегти природу, закликає до т. зв. екологічного навернення, яке можна визначити як зміну способу мислення та поведінки людини, зокрема й сприйняття природного довкілля як Божого створіння, усвідомлення відповідальності за прийдешні покоління;

- проведено аналіз патристичної спадщини і богословів щодо збереження природного довкілля, що дав нам підстави стверджувати, що як і Отці Церкви, так і богослови (середньовіччя і сучасності) визнають, що людина повинна пізнавати та усвідомлювати задуми Бога щодо створіння, ставитися до нього з любов'ю та відповідальністю, розумно використовувати та справедливо управляти усіма ресурсами землі, котрі їй дав «порати і доглядати» Творець;

- визначено практичний вклад Католицької Церкви щодо збереження довкілля, яка одна з перших серед суспільних інституцій глибоко усвідомила екологічну проблему і навчає про покликання людини у світі, про її завдання шанувати Боже створіння – природу та дбайливо ставитися до навколишнього середовища. Католицька церква здійснює свою пасторальну діяльність у трьох основоположних вимірах: 1) пряме поширення Євангелії, катехизацію, навчання, проповідь і т.д. (євангелізація); 2) молитва, прослава, поклоніння і всі літургічні богослужби (богослужіння); 3) свідчення віри у практиці поведінки та діла милосердя (дияконія);

- запропоновано теоретичні тези щодо подолання екологічної кризи на основі соціально-екологічного вчення Католицької Церкви, а саме: організаційну зміну – призначення відповідальних за реалізацію екологічної відповідальності осіб в середині Церкви; духовне відродження та екологічне навернення “у способі думання та поведінки” – фактично екологічна тематика нерозривно є частиною нової євангелізації, такі основи як правди віри про людину, її походження та мету, про весь створений світ та Бога-Творця, повинні посісти належне місце у розумінні сучасного християнина та стати вагомою складовою його віри та відповідальної поведінки стосовно інших людей і всього світу Божих створінь.

Уточнено:

- значення людини як Божого творіння і її відповідальність за створений світ, адже ключем до вирішення соціально-екологічних проблем, згідно з соціальною доктриною Католицької Церкви, є внутрішнє оновлення людини та її життя у відповідності до Божого Закону, що проявляється у відповідальній поведінці стосовно інших людей та всього створеного Богом світу – природи.

Набуло подальшого розвитку:

- розуміння соціально-екологічного вчення Католицької Церкви, як частини сотеріології та місіології, а не лише соціальної доктрини і моральної теології.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у тому, що внаслідок здійснення теоретичного аналізу соціально-екологічного вчення католицизму сформовано рекомендації щодо подолання екологічних проблем сучасності; досліджено питання відповідальності людини за природне довкілля шляхом розкриття категорій екологічного гріха та екологічного навернення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що окремі його положення можуть бути використані при вивченні як соціально-екологічного вчення Католицької Церкви, так і екології загалом. Основні положення й висновки дисертації можуть бути застосовані в процесі розробки спецкурсів із релігієзнавства, історії релігії, етики, екології, філософії, філософії релігії, а також використані як методики проведення практичних занять, колоквиумів, теоретичних семінарів та конференцій, присвячених екологічній проблематиці.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою роботою, яка представляє ідеї та розробки здобувача, сформульовані ним самостійно заради забезпечення досягнення поставленої мети і вирішення визначених завдань. Використані у тексті дисертації ідеї, гіпотези та думки інших авторів мають відповідні посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і висновки дисертації обговорювалися на науково-теоретичних семінарах та засіданнях кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету. Основні положення дисертації оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських та науково-теоретичних і науково-практичних конференціях: «Актуальні питання юридичної науки – 2011» (Львів, 2011); «Наука і духовність у системі сучасного управління» (Львів, 2012); «Актуальні проблеми юридичної науки – 2012» (Львів, 2012); «Християнські міжконфесійні взаємини: загальноєвропейський та український досвід» (Галич, 2012); «Актуальні проблеми юридичної науки – 2013» (Львів, 2013); (Галич, 2014); «Актуальні проблеми юридичної науки – 2014» (Львів, 2014); «Формування особистості громадянина та патріота в системі освіти України» (Запоріжжя, 2014); «Україна і Ватикан: проблеми екуменізму в сучасній Україні в контексті Декрету про екуменізм (21.11.1964 р.) Другого Ватиканського Собору» (Івано-Франківськ, 2014); «Актуальні питання юридичної науки – 2015» (Львів, 2015); «Філософсько-психологічні аспекти духовності: довіра як основа змін в економіці та суспільстві» (Львів, 2016); «Актуальні питання юридичної науки – 2016» (Львів, 2016); «Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір» (Львів, 2016); «Актуальні питання юридичної науки – 2017» (Львів, 2017); «Стратегія

екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір» (Львів, 2017).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 20 публікаціях: у 4 статтях у наукових фахових виданнях, у 3 статтях, що опубліковані в зарубіжному фаховому виданні, а також у статтях у журналах і матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертаційної роботи зумовлена основною метою і завданнями дослідження, а тому дисертація містить вступ, чотири розділи, кожен з яких логічно поділено на підрозділи, висновки до розділів, загальні висновки та список використаних джерел і літератури (загальна кількість – 263 найменування). Увесь обсяг роботи становить 200 сторінок, з яких 160 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; визначено її зв'язок із науковими планами та програмами, мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію основних положень дисертаційного дослідження, його структуру та обсяг.

Розділ 1 «Соціально-екологічні аспекти католицького богослов'я як об'єкт наукового дослідження», який складається з двох підрозділів, містить огляд основних наукових концепцій соціально-екологічного вчення Католицької Церкви. Тут наголошено на недостатності обґрунтування в українській та зарубіжній літературі впливу соціального вчення Католицької Церкви у збереженні довкілля, шляхом формування екологічної свідомості та практичних заходів.

У підрозділі 1.1 *«Джерельна база соціально-екологічного вчення Католицької Церкви»* зауважено, що узагальнюючи специфіку соціально-екологічного вчення католицизму в його джерелознавчому вираженні та історіософській об'єктивації, необхідно констатувати, що попри наявність широкого корпусу джерел, між дослідниками немає спільного погляду щодо генези та структурно-функціональної природи соціально-екологічного вчення католицизму. По-різному оцінюють науковці і його аксіологічний потенціал. Це обумовлено передусім тим, що кожен дослідник виходив із певних методологічних уподобань, які не завжди враховували досягнення західної богословської думки, а також ігнорували важливий принцип релігієзнавчого дослідження – позаконфесійності.

Між тим об'єктивна релігієзнавча рефлексія джерел, а ,відтак, і провідних ідей екологічного вчення Католицької Церкви наводить нас на такі висновки.

Соціально-екологічне вчення католицизму базується на Біблії як Святому Письмі та постановах Вселенських соборів, папських енцикліках, посланнях, декретах тощо. Звісна річ, що традиція Святого Передання бере свій початок від часів «Мужів апостольських», християнських апологетів і Отців Церкви. Без жодного перебільшення можна стверджувати, що саме вони заклали фундамент богословського осмислення екологічних проблем, навчаючи у своїх творах любити та цінувати світ, як творіння Боже, «порати» землю (тобто облагороджувати), не засуджуючи його походження, вони, однак, не схвалювали й надмірні прив'язаність до нього, а також застерігали від споживацького ставлення до всього того, що біблійною мовою, «покладено людині до ніг».

Католицька Церква, формуючи свою загальну віроповчальну доктрину, постійно звертала увагу на її морально-етичну та екологічну складову. Важливим у формуванні відповідальності людини за довкілля, побудові взаємостосунків людини з природою був період середньовіччя. Тієї доби для пізнання Бога служило як природне богослов'я, так і богослов'я Одкровення. Вважалося, що кожна людина може досягнути природні істини за допомогою самостійних сил розуму. Істина Одкровення була явлена Богом через Ісуса Христа і пророків, а передається – через Писання і Переказ (Передання), що свято й непорушно зберігає Церква. Найважливішими постатями, які розробляли на теоретичному рівні екологічне богослов'я були Св. Франциск, Тома Аквінський, Микола Кузанський та ін.

У підрозділі 1.2 *«Релігієзнавче осмислення екологічного навернення як засадничої категорії католицького суспільного вчення»* відзначено те, що, починаючи із середини ХХ ст., Католицька Церква активно висловлює своє ставлення до питань, що відіграють важливу роль у контексті сучасної екологічної кризи, тому було видано низку документів, у яких висвітлювалися питання взаємодії людини з природою як Божим створінням, увиразнювалися контрверзи наукового прогресу та його впливу на довкілля.

Праці українських і зарубіжних вчених, присвячені екологічній проблематиці, зокрема в її релігієзнавчій, богословській та філософській інтерпретації, засвідчили не лише актуальність цієї проблематики, а й її доволі слабку наукову розробку. Прикметно, що більшість дослідників, праці яких ми цитували та найчастіше апелювали для кристалізації власних узагальнюючих тверджень і висновків, наголошується, що в умовах екологічної кризи, в якій опинилося сучасне людство, необхідно об'єднати всі зусилля, незалежно від світоглядних засад, конфесійної приналежності, етнічної чи національної ідентичності, заради вирішення (або ж, принаймні, мінімізації) сучасних екологічних проблем.

Отже, здійснений нами огляд офіційних документів Католицької Церкви, а також напрацьованого століттями нарративу, який увиразнює специфіку католицького соціально-екологічного вчення, засвідчує високе усвідомлення та відповідальність її найвищого духовного проводу за збереження довкілля. Вони також ілюструють, якою має бути спільна відповідальність та участь у цьому процесі мирян, незалежно від їх конфесійного вибору чи соціального статусу.

Розділ 2 «Католицька еклезіально-богословська парадигма екологічної кризи та її релігієзнавча рефлексія», який складається з двох підрозділів, містить дослідження та аналіз виникнення, розвитку й сутності соціального вчення Католицької Церкви у збереженні довкілля, шляхом формування екологічної свідомості та практичних заходів у подоланні екологічної кризи сучасності.

У підрозділі 2.1 *«Генезис і фундаментальні положення та принципи соціально-екологічного вчення католицизму»* розглянуто історію виникнення і розвитку соціально-екологічного вчення католицизму. Адже для забезпечення свого існування людина одвічно прагнула підкорити природу, тобто здобути владу над нею. Тривалий час над екологічними наслідками своєї діяльності людина не замислювалась. Однак на сучасному етапі розвитку цивілізації виникає необхідність переоцінки морально-етичних основ.

Одними з основоположних моральних ознак екологічної проблеми є брак поваги до життя та його Творця, що проявляється в більшості випадків у забрудненні навколишнього середовища, виснаженні природних ресурсів, непродуманому розвитку науки та техніки, що спрямований тільки на підпорядкування природи та бажання нею володіти, не думаючи про захист довкілля. Людина не хоче усвідомити, що вона є створеною істотою, і все що є навколо неї – це також створіння, яке Бог дав людині для відповідального управління. Людина бачить і сприймає себе абсолютним власником всього, що вона посідає. Тому вона поводить з природою, з навколишнім світом як із засобом досягнення своїх цілей, не звертаючи увагу на те, що природа, світ є домом як для неї, так і для інших. Споживацький менталітет, який полягає у способі бажання «мати», і то якомога більше, замість того, щоб «бути».

Лише наукою екологічних проблем не розв'язати, які створені людськими кроками нерозуму, самолюбства і безвідповідальності. Тому, необхідно усувати її внутрішні причини, основоположною з яких є, згідно навчання Католицької Церкви, криза людської віри, її духовності та моральності.

У підрозділі 2.2 *«Морально-богословський зміст екологічного гріха та його соціально-філософська інтерпретація в релігієзнавстві»* досліджено сутність екологічного гріха, який бере початок від перших людей світу. Перший непослух Богу проявили ще в раю – Адам і Єва, які з'їли у заборонений плід, і «заразили» вірусом гріха духовну і тілесну природу своєї особистості, повставши цим проти Бога та проти Його творіння. Саме первородний гріх наших прародичів зумовив не порядок у створінні; саме через це людина не може ставитися до створіння «з любов'ю та мудрістю», а лише з егоїзмом та споживацькими інтересами.

Отже, гріх – це здійснення зла, його конкретне втілення. А в екологічному вимірі – екологічний гріх – негативний (згубний) вплив людини на природне довкілля як Боже створіння, що здійснюється кожною її думкою, словом чи дією, якими людина свідомо і добровільно суперечить Божій волі, не визнає доброти і ласки Бога-Творця. Цей гріх Католицька церква зараховує до переліку «соціальних гріхів, які кричать до неба».

У католицизмі гріхи класифікують за різноманітними ознаками, ми ж розглянули крізь екологічну призму такі гріхи: 1) гріхи, які порушують Заповіді Бога – «Не вбий» (знищуючи природне довкілля, людина порушує моральні принципи, які закладені Богом-Творцем, Котрий доручив їй «порати та доглядати» (Бут. 2, 15) створений світ) і «Не кради» (Господь зробив нас, людей, справжніми царями створіння, ланкою між Ним і рештою світу, а ми, часто забуваючи про це, використовуємо Боже творіння не за призначенням і непоправно руйнуємо його, не залишаючи нічого для майбутніх поколінь), 2) «головні гріхи» – гордість, захланність, нечистота, заздрість, непомірованість, гнів, лінивість. Аналізуючи їх, можна зазначити, що кожен християнин, усвідомлюючи їх важкість, повинен задуматися над тим, наскільки він бере в них активну участь, завдаючи вагомої шкоди природному довкіллю та загрожуючи усьому Божому створінню, зневажаючи при цьому його Творця.

Кожен віруючий має побачити в собі грішника, визнати конкретні гріхи та навернутися до Бога, тому Католицька Церква, щоб зберегти природу, закликає до екологічного навернення, яке можна визначити як зміну способу мислення та поведінки людини, її сприйняття природного довкілля як Божого створіння. У цьому значенні є обов'язкове формування екологічної відповідальності людини, яке

визначається одним з основних завдань Церкви. Під екологічною відповідальністю потрібно розуміти відповідальність людини за вчинки, які мають вплив на якісний стан її природного довкілля.

Тобто, людина повинна усвідомлювати, що природне довкілля надане їй як найважливіший дар Божий для розумного використання і, тому, екологічне питання неможливо розв'язати без критичної самооцінки та навернення особи «в стилі думання та поведінки», яке суттєво залежить від виховання екологічних чеснот.

Попри різноманітне значення поняття «чеснота» її можна розуміти як життя людини з Богом та у Бозі. Визначають сім чеснот, противним головним гріхам: покора, щедрість, чистота, доброзичливість, невибагливість, лагідність, старанність, згідно яких, кожен християнин покликаний втілювати цінності Божого благовістя у своєму житті, а через зміну свого способу мислення та поведінки, тобто навернення, має нести відповідальність за природне довкілля – Боже створіння.

Розділ 3 «Зміст і провідні домінанти католицької енвайронментології», який складається з двох підрозділів та представляє собою огляд та аналіз змін в якості довкілля, головним чинниками яких є антропогенна діяльність. Тут обґрунтовано концептуальні положення, за якими ефективність впливу соціально-екологічного вчення католицизму не лише є особливостями соціальної ситуації сьогодення, а й особистісними детермінантами, пов'язаними з певною стратегією регламентації відносин людина-природа.

У підрозділі 3.1 «*Біблійне, патристичне та схоластичне підґрунтя екологізації антропогенної діяльності*» визначено, що соціально-екологічне вчення католицизму наголошує на взаємозв'язку людини з природою, на тому, що Бог – Творець світу, а людина є його добрим управителем тощо. Аналізуючи Святе Письмо, як основне джерело Католицької Церкви, приходимо до висновку, що Господь виступає Творцем всього світу – єдиного організму, складовим елементом якого є людина. Вона є ланкою між Богом і рештою світу. Саме людина була створена, щоб служити Богові й любити Його. Тому прийшов цей час, коли суспільство починає цікавитися поняттям «створіння». Це усвідомлення допоможе уникнути безвідповідального, нераціонального використання природи та руйнуванню землі.

У формуванні соціально-екологічного вчення Католицької Церкви велику роль відіграють твори святих отців, які є необхідними для правильного розуміння Святого Письма, керівництва в питаннях віри, і для того, щоб відрізнити істинне Передання Церкви від помилкового тощо. Тому, на основі аналізу їхніх творів можемо констатувати, що у них відображалися проблеми взаємовідносин людини й природи. Вони високо оцінювали даний Господом світ, були однакові в тому, що Всевишній силою Своєї любові з нічого створив його, Він присутній у цьому світі через божественні слова всіх створених ним речей. Їхні твори у вченні Католицької Церкви є важливими у питаннях віри, для правильного розуміння Святого Письма, а їх праці в майбутньому стали дороговказами для подальших роздумів мислителів.

У підрозділі 3.2 «*Католицька екологічна парадигма періоду модерну: еволюція та відображення в соціальній доктрині Католицької Церкви*» констатовано, що важливим у формуванні відповідальності людини за довкілля, побудові взаємовідносин людини з природою є вчення богословів з XIII – XXI ст.

Так, досліджуючи період середньовіччя, можна констатувати, що він ґрунтувався на синтезі грецької філософії та біблійної віри. Для пізнання Бога служило як природне богослов'я, так і богослов'я одкровення. Будь-яка людина могла досягнути природні істини за допомогою самостійних сил розуму. Істина одкровення була явлена Богом через Христа і пророків і передається через Писання і переказ, збережені Церквою.

Починаючи із середини ХХ століття, соціально-екологічне вчення Католицької Церкви набуло широкого оберту, оскільки взаємозв'язок людини і природи досяг критичного піку. Виникли доволі болючі питання, як наприклад, питання неправильного використання технічного прогресу, атомної енергії та справедливого розвитку, що призвели до сучасної екологічної кризи.

Учительський уряд Церкви у свої різноманітних документах (енцикліки, листи, повчання та ін.) розвиває проблеми людства, в такому випадку взаємозв'язку людини з природою, і шукає спільно з віруючими (і не тільки) виходи зі складних життєвих ситуацій.

На переконання сучасних богословів, нинішня екологічна криза спричинена, в першу чергу, неправильним усвідомленням людиною своєї сутності, суті свого довкілля, свого стосунку до Бога, Бога і природи, а також відношення до Бога через сприйняття природи і навпаки. Вони (богослови), не обмежуючись взаємозв'язком людини з природою, намагаються вийти за межі формального бачення цього взаємозв'язку, що є, звичайно, дуже позитивним.

Для збереження природного довкілля необхідна християнська віра у Бога-Творця як моральна вимога відповідально поводитися з благами творіння, охороняти їх, доглядати та справедливо розподіляти, на зразок люблячого і справедливого ставлення Бога до своїх створінь. А провідною концепцією щодо цього є концепція сталого розвитку, де під сталим розвитком слід розуміти певний керований розвиток, в основі якого є системний підхід та сучасні інформаційні технології, що дозволяють дуже швидко створювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та вибрати найбільш оптимальний.

Таким чином, історичний аналіз становлення та розвитку соціально-екологічного вчення католицизму в цей час дає нам підстави стверджувати, що проблемні питання такого вчення як створення світу, взаємозв'язок людини з природою тощо ще з середньовічної епохи не викликає суперечностей серед мислителів. Усі вони визнають, що людина повинна пізнавати та усвідомлювати задуми Бога щодо створіння, ставитися до нього з любов'ю та відповідальністю, розумно використовувати та справедливо управляти усіма ресурсами землі, котрі їй дав «порати і доглядати» Творець.

Розділ 4 «Праксіологічний вимір ролі католицької церкви у збереженні природного довкілля», який складається з трьох підрозділів, що викривають питання щодо формування екологічної свідомості та практичних заходів, на які впливає соціально-екологічне вчення католицизму.

У підрозділі 4.1. «Церковно-дидактичні засади збереження навколишнього середовища» сучасна екологічна ситуація, кризові явища в природі наштовхують учених на думку про необхідність вимагати нової ціннісної орієнтації у стосунках людини з природою, перегляду певних моральних норм, які регулюють поведінку

людини в природі. Тому екологічна свідомість та культура є необхідними умовами для подолання глобальної екологічної кризи і відвернення глобальної екологічної катастрофи, яка загрожує існуванню не лише людини, а й інших живих істот, створених Богом.

Вагомою в процесі екологічної освіти та виховання є роль Церкви, яка одна з перших серед суспільних інституцій глибоко усвідомила екологічну проблему і навчає про покликання людини у світі, про її завдання шанувати Боже створіння природу та дбайливо ставитися до навколишнього середовища. Вона здійснює свою пасторальну діяльність у трьох основоположних вимірах. Перша, пастирська дія, включає в себе пряме поширення Євангелії, катехизацію, навчання, проповідь і т.д. (євангелізація). Друга включає в себе молитву, прославу, поклоніння і всі літургійні богослужби (богослужіння). До третьої належать свідчення віри у практиці поведінки та діла милосердя (дияконія). Ці три дії органічно пов'язані між собою.

Отже, катехиза у вихованні займає важливе місце, адже вона є формуванням віри в Бога – Творця. Катехизацію слід здійснювати: для дітей (у сім'ї, в дошкільному закладі, школі, недільних катехитичних школах); молоді (у вищих навчальних закладах, Церкві) та дорослих (за місцем праці, у Церкві). Вагомий внесок робить священник на принагідній проповіді тощо.

Отже, всі шаблі освіти мають бути просякнуті екологічним вихованням, норми моралі підняті до найвищих чеснот і професійної екологічної грамотності. А першим інструментом формування християнської екологічної культури має стати катехизація, за допомогою якої Церква може досягнути великих успіхів у покращенні відношення людини до природи, а передусім ставленні до неї, не як тільки до матерії і предмету для експлуатації, але як до Божого організму з яким слід творити інтегративну цілісність.

Підрозділ 4.2. «Духовно-літургійні передумови формування екологічного світогляду в умовах поліконфесійності та світоглядного плюралізму». Крім того, кожен свідомо має надати відповідь Господеві на Його доброту, ласку та безмежну любов, що проявляється передусім у молитві. Для християнської спільноти особливою молитвою є її спільна молитва, у якій найвиразніше висловлюється й проявляється увесь зміст її віри й духовного життя, така молитва називається богослужінням.

Аналізуючи богослужіння (Вечірня, Часи нічні (Повечір'я та Північня зі своїми видозмінами), Утренья, Часи денні (1,3,6,9 і Часи великі), сім святих тайн (Хрещення, Миропомазання, Євхаристія, Покаяння, Єлеопомазання, Священство, Подружжя), значення особистої молитви та Літургійного року, можемо констатувати, що, згідно католицької віри, Господь Бог, Який створив небо і землю, найкраще знає, як впорядкувати і наповнити її життям. А щоб молитовна відповідь Богові, особиста й спільнотна, була щирою й могла розвиватись, і щоб кожний міг приносити плоди Божої благодаті, необхідно прикладати зусилля для подолання різних труднощостей та перепон, і тоді, згідно католицького вчення, кожний у свій неповторний спосіб може й має досягнути найвище й найтісніше поєднання з Богом. Католицька Церква, маючи загалом численні цінні теоретичні напрацювання в межах соціально-екологічного вчення, здійснює доволі великий список конкретних практичних ініціатив направлених на охорону та збереження природи.

*Підрозділ 4.3. «Соціально-еклезіальна стратегія Католицької Церкви з запобігання екологічної кризи в контексті політики *aggiornamento*».* Дияконія, або практичне свідчення віри та діла милосердя, – це поєднання засобів та методів, що використовуються усією Церквою, спрямоване на покращення життя людей, а в екологічному контексті – це вид служіння Богові – Творцеві, виконання Його заповіді любові до створіння та більш раціональне використання дарів Божих.

Дияконія проявлятиметься, коли: служіння мирян – кожен окремо на своєму рівні соціальної заангажованості, на парафіяльному, деканальному рівні спричиняє всіх до участі та організації конференцій, асамблей, семінарів на місцевому та міжрегіональному рівнях; церковна громада залучатиме всіх до захисту навколишнього середовища (облаштування церковних територій під час парафіяльних свят чи під час, що є важливим досвідом у науці для створіння і про створіння та ін.); впроваджуватиметься екологічний менеджмент у церквах; проводитимуться різноманітні акції (зелені насадження, прибирання територій, «Година Землі» тощо). Важливу роль у служінні відіграють конференції, семінари, екуменічні молитви та інші спільні релігійні заходи із збереження Божого створіння – природи, різноманітні екологічні ініціативи та ін.

Отже, ми пропонуємо: організаційну зміну – призначення відповідальних за реалізацію екологічної відповідальності осіб у середині Церкви (напр., в єпархії, екзархатах, деканатах тощо); духовне відродження та екологічне навернення “у способі думання та поведінки” – фактично екологічна тематика нерозривно є частиною нової євангелізації, такі основи як правди віри про людину, її походження та мету, про весь створений світ та Бога-Творця, повинні посісти належне місце у розумінні сучасного християнина та стати ваговою складовою його віри та відповідальної поведінки стосовно інших людей та всього світу Божих створінь.

ВИСНОВКИ

Вирішення поставлених у дисертаційному дослідженні завдань, виявлення сутності соціально-екологічного вчення католицизму, дає підстави для низки висновків та рекомендацій.

Методологічна й теоретична база роботи ґрунтується на комплексі методів наукового пізнання. Так, застосовано погляди вітчизняних і зарубіжних філософів і релігієзнавців із теми дослідження, що дає змогу побачити проблеми й перспективи; історизм – з'ясування ролі або статусу соціально-екологічного вчення Католицької Церкви у суспільстві на певному етапі розвитку людства; конкретно-історичний підхід вимагає також розгляду соціально-екологічного вчення Католицької Церкви в системі понять, що відображають специфіку часу, про який іде мова, відповідають ступеню розвитку уявлень, понятійного апарату того чи іншого періоду; емпіричні та герменевтичні методи дослідження – аналіз наукових джерел, рішень соборів, конференцій, статей, документів, періодичних видань тощо.

Згідно з католицьким соціальним вченням, екологія – це не абстрактне поняття, не віддалені катастрофи та катаклізми, а все, що оточує нас, що має відношення до кожного, – проблеми середовища нашого життя. Можна прожити без багатьох досягнень науково-технічного прогресу, а без природи, без чистого повітря, неотруєної їжі та води прожити неможливо. Тому, охороняючи щось одне, ми

сприяємо збереженню природи загалом. Однак задля забезпечення власного існування людина одвічно прагнула підкорити природу, тобто здобути владу над нею. Тривалий час над екологічними наслідками своєї діяльності людина не замислювалась. Однак на сучасному етапі розвитку цивілізації виникає необхідність переоцінки згаданих морально-етичних основ.

Одними з основоположних моральних ознак екологічної проблеми є брак поваги до життя та його Творця, що проявляється в більшості випадків у забрудненні навколишнього середовища, виснаженні природних ресурсів, непродуманому розвитку науки та техніки, що спрямований тільки на підпорядкування природи і бажання нею володіти, не думаючи про захист довкілля. Людина не хоче усвідомити, що вона є створеною істотою, і все що є навколо неї – це також створіння, яке Бог дав людині для відповідального управління. Людина бачить і сприймає себе абсолютним власником всього, що вона посідає. Тому вона поводить з природою, з навколишнім світом як із засобом досягнення своїх цілей, не звертаючи увагу на те, що природа, світ є домом як для неї, так і для інших. Споживацький менталітет, який полягає у способі бажання «мати», і то якомога більше, замість того, щоб «бути».

Проблема людини і природи в її етичному аспекті полягає в тому, що використання біологічних та біогенетичних технологій спочатку може викликати ейфорію, але пізніше ми зіткнемося з проблемою, яку буде вирішити майже неможливо. Тому не слід діяти легковажно і безвідповідально там, де науково-технологічні втручання спричиняють сильний масштабний вплив на живі організми, який може мати суттєві наслідки в довготривалій перспективі. І відповідальність повинна бути не лише в кожному конкретно взятому випадку, а субстанціальною, тобто бути категорією, через призму якої людина повинна оцінювати всі свої вчинки у взаємодії з природою.

Лише наукою екологічних проблем не розв'язати, які створені людськими кроками нерозуму, самолюбства і безвідповідальності. Тому необхідно усувати її внутрішні причини, основоположною з яких є, згідно навчання Католицької Церкви, криза людської віри, її духовності та моральності.

В цілому в католицькому соціально-екологічному вченні, природа – це дар Творця спільноті людей, який Він довірив їхній відповідальності і розумному використанню. Тому людина не чинить протизаконно, коли з повагою до порядку, краси та корисності окремих живих істот і їх ролі в екосистемі, змінює деякі їх характеристики та якості. Втручання людини стає злочинним, якщо воно завдає шкоди живим істотам, природному середовищу.

Католицьке вчення виділяє екологічний гріх – негативний (згубний) вплив людини на природне довкілля як Боже створіння, що здійснюється кожною її думкою, словом чи дією, якими людина свідомо і добровільно суперечить Божій волі, не визнає доброти і ласки Бога-Творця. Цей гріх Католицька Церква зараховує до переліку «соціальних гріхів, які кричать до неба».

Обов'язковим є формування екологічної відповідальності людини, яке визначається одним з основних завдань Церкви на початку XXI ст. Під екологічною відповідальністю потрібно розуміти відповідальність людини за вчинки, які мають вплив на якісний стан її природного довкілля. Тобто, людина повинна усвідомлювати, що природне довкілля надане їй як найважливіший дар Божий для розумного

використання і, відповідно, екологічне питання неможливо розв'язати без критичної самооцінки та навернення особи «в стилі думання та поведінки», яке суттєво залежить від виховання екологічних чеснот. Попри різноманітне значення поняття «чеснота», її можна розуміти як життя людини з Богом та у Бозі. Визначають сім чеснот, противним головним гріхам: покора, щедрість, чистота, доброзичливість, невибагливість, лагідність, старанність, згідно яких, кожен християнин покликаний втілювати цінності Божого благовістя у своєму житті, а через зміну свого способу мислення та поведінки, тобто навернення, має нести відповідальність за природне довкілля – Боже створіння.

У формуванні соціально-екологічного вчення Католицької Церкви велику роль відіграють твори святих отців, які є необхідними для правильного розуміння Святого Письма, керівництва в питаннях віри, і для того, щоб відрізнити істинне Передання Церкви від помилкового тощо. Тому на основі аналізу їхніх творів можемо констатувати, що у них відображалися проблеми взаємовідносин людини й природи. Вони високо оцінювали даний Господом світ, були однастайні в тому, що Всевишній силою Своєї любові з нічого створив його, Він присутній у цьому світі через божественні слова всіх створених ним речей. Їхні твори у вченні Католицької Церкви є важливими у питаннях віри, для правильного розуміння Святого Письма, а їх праці в майбутньому стали дороговказами для подальших роздумів мислителів.

Починаючи із середини ХХ ст., соціально-екологічне вчення Католицької Церкви набуло широкого розвитку, оскільки взаємозв'язок людини і природи досяг критичного піку. Виникли доволі болючі питання, як наприклад, питання неправильного використання технічного прогресу, атомної енергії та справедливого розвитку, що призвели до сучасної екологічної кризи.

Учительський уряд Католицької Церкви у свої різноманітних документах (енцикліки, листи, повчання та ін.) розвиває проблеми людства, в цьому випадку взаємозв'язку людини з природою, і шукає спільно з віруючими (і не тільки) виходи зі складних життєвих ситуацій. Особливе значення має соціальне доктрина папи Франциска, який екологічним проблемам присвятив спеціальну енцикліку «Славень будь», яка стала енциклопедією соціально-екологічного вчення церкви, значно посиливши вчення про відповідальність католиків та всіх людей доброї волі за екологічний стан довкілля.

На переконання сучасних богословів, нинішня екологічна криза спричинена, в першу чергу, неправильним усвідомленням людиною своєї сутності, суті свого довкілля, відношення до Бога, стосунку Бога і природи, а також стосунків до Бога через стосунки до природи і навпаки. Вони (богослови), не обмежуючись взаємозв'язком людини з природою, намагаються вийти за межі формального бачення цього взаємозв'язку, що є, звичайно, дуже позитивним.

Сучасна екологічна ситуація, кризові явища в природі наштовхують учених на думку про необхідність вимагати нової ціннісної орієнтації у стосунках людини з природою, перегляду певних моральних норм, які регулюють поведінку людини в природі. Тому екологічна свідомість та культура є необхідними умовами для подолання глобальної екологічної кризи і відвернення глобальної екологічної катастрофи, яка загрожує існуванню не лише людини, а й інших живих істот, створених Богом.

Вагомою в процесі екологічної освіти та виховання є роль Церкви, яка одна з перших серед суспільних інституцій глибоко усвідомила екологічну проблему і навчає про покликання людини у світі, про її завдання шанувати Боже створіння природу та дбайливо ставитися до навколишнього середовища. Вона здійснює свою пасторальну діяльність у трьох основоположних вимірах. Перша пастирська дія включає в себе пряме поширення Євангелії, катехизацію, навчання, проповідь і т.д. (євангелізація). Друга – включає в себе молитву, прославу, поклоніння і всі літургійні богослужби (богослужіння). До третьої належать свідчення віри у практиці поведінки та діла милосердя (дияконія). Ці три дії органічно пов'язані між собою.

Катехиза у вихованні займає важливе місце, адже вона є формуванням віри в Бога – Творця. Катехизацію слід здійснювати: для дітей (у сім'ї, у дошкільному закладі, у школі, у недільних катехитичних школах); молоді (у вищих навчальних закладах, у Церкві) та дорослих (за місцем праці, у церкві). Вагомий внесок робить священник на принагідній проповіді тощо.

Аналізуючи богослужіння (вечірня, часи нічні (повечір'я та північня зі своїми видозмінами), утрєня, часи денні (1,3,6,9) і часи великі), сім святих тайн (хрещення, миропомазання, євхаристія, покаяння, елеопомазання, священство, подружжя), значення особистої молитви та літургійного року, можемо констатувати, що згідно католицької віри Господь Бог, Який створив небо і землю, найкраще знає, як впорядкувати і наповнити її життям. А, щоб молитовна відповідь Богові, особиста й спільнотна, була щирою й могла розвиватись, і щоб кожний міг приносити плоди Божої благодаті, необхідно прикладати зусилля для подолання різних труднощів та перепон, і тоді, згідно католицького вчення, кожний у свій неповторний спосіб може й має досягнути найвище й найтісніше поєднання з Богом.

Католицька Церква, маючи численні цінні теоретичні напрацювання в межах соціально-екологічного вчення, здійснює доволі великий список конкретних практичних ініціатив направлених на охорону та збереження природи. Дияконія або практичне свідчення віри та діла милосердя, – це поєднання засобів та методів, що використовуються усією Церквою, спрямоване на покращення життя людей, а в екологічному контексті – це вид служіння Богові – Творцеві, виконання Його заповіді любові до створіння та більш раціональне використання дарів Божих.

Дияконія проявлятиметься, коли: служіння мирян кожен окремо на своєму рівні соціальної заангажованості, чи на парафіяльному, деканальному рівні спричиняє всіх до участі та організації конференцій, асамблей, семінарів на місцевому та міжрегіональному рівнях; церковна громада залучатиме всіх до захисту навколишнього середовища (облаштування церковних територій під час парохіяльних свят чи під час, що є важливим досвідом у науці для створіння і про створіння та ін.); впроваджуватиметься екологічний менеджмент у церквах; проводитимуться різноманітні акції (зелені насадження, прибирання територій, «Година Землі» тощо). Важливу роль у служінні відіграють конференції, семінари, екуменічні молитви та інші спільні релігійно-просвітницькі заходи із збереження Божого створіння – природи, різноманітні екологічні ініціативи та ін.

Аналітично доведено, що Католицька церква визнає свою відповідальність за створіння і зобов'язується цю відповідальність засвідчити перед громадськістю. Роблячи це, вона повинна не лише захищати землю чи воду як дари створіння, які

належать всім, але, передусім, покликана оберігати людину від самознищення. Тому, щоб вберегти природу не достатньо здійснювати спонукальні, обмежуючі заходи чи навіть відповідне навчання. Все це є лише допоміжними чинниками. В такому випадку вирішальною проблемою є єдина моральна позиція суспільства. Тому, враховуючи соціально-екологічне вчення католицизму і дослідження вчених у цій галузі знань, ми пропонуємо: організаційну зміну – призначення відповідальних за реалізацію екологічної відповідальності осіб у середині Церкви (напр., в єпархії, екзархатах, деканатах тощо); духовне відродження й екологічне навернення “у способі думання та поведінки” – фактично екологічна тематика нерозривно є частиною нової євангелізації, такі основи як правди віри про людину, її походження та мету, про весь створений світ та Бога-Творця, повинні посісти належне місце у розумінні сучасного християнина та стати ваговою складовою його віри та відповідальної поведінки стосовно інших людей та всього світу Божих створінь.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНІ У ПУБЛІКАЦІЯХ:

Статті у фахових виданнях:

1. Пришляк М. Проблеми пізнання природи як Божого створіння у документах Другого Ватиканського Собору. *Українське релігієзнавство*. № 66. 2013. С. 424–428.
2. Пришляк М.Б. Екологічне виховання молоді згідно вчення Католицької Церкви. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. 2015. Вип. 19. С. 104–109.
3. Пришляк М.Б. Християнсько-екологічне виховання дітей. *Гілея*. 2015. № 97 (№ 6). С. 243–246.
4. Пришляк М.Б. Екологічне навернення як засаднича категорія. *Релігія і соціум*. 2015. № 1-2 (17-18). С. 326–330.

Статті в іноземних наукових журналах:

5. Pryshlyak M. The role of the II Vatican Council in overcoming ecological problems. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. Warszawa, 2021. № 65 (1), part. 6. P. 75–78.
6. Пришляк Н.Б. Религиозный диалог как важная предпосылка в преодолении экологических проблем современности. *Научные ведомости БГУ. Философия. Социология. Право*. 2016. № 24 (245), вып. 38. С. 94–97.
7. Pryshlyak M. Ecological ideas in the theological thought of the patristic period. *Virtus: Scientific Journal*. Montreal, Canada. 2021. № 51. P. 15–20.

Матеріали, опубліковані в збірниках наукових праць:

8. Пришляк М.Б. Проблеми реалізації екологічних прав в Україні: релігійно-правовий аспект. *Актуальні питання юридичної науки – 2011: матеріали доповідей та статей всеукраїнської науково-практичної конференції* (Львів, 2011). Л. : Львівський інститут МАУП, 2011. С. 182–185.
9. Пришляк М. Екологічна криза як духовна проблема. *Наука і духовність у системі сучасного управління: міжнародна науково-практична конференція* (Львів, 2012). Л.: Сполом, 2012. С. 197–199.

10. Пришляк М.Б. Правові та філософсько-релігійні аспекти екологічної кризи. *Актуальні питання юридичної науки – 2012: матеріали доповідей та статей всеукраїнської науково-практичної конференції* (Львів, 2012). Л. : Львівський інститут МАУП, 2012. С. 152–155.
11. Пришляк М.Б. Міжконфесійний діалог церков як перспектива подолання екологічних проблем. *Християнські міжконфесійні взаємини: загальноєвропейський та український досвід: міжнародна наукова конференція* (Галич, 2012). Галич, 2012. С. 199–203.
12. Пришляк М.Б. Філософсько-богословські погляди на проблему відношення людини до природного довкілля. *Актуальні питання юридичної науки – 2013: матеріали доповідей та статей всеукраїнської науково-практичної конференції*, (Львів, 2013). Л. : Львівський інститут МАУП, 2013. С. 61–67.
13. Пришляк М.Б. Екологічний гріх як богословська і суспільно-філософська категорія. *Актуальні питання юридичної науки – 2014: матеріали доповідей та статей всеукраїнської науково-практичної конференції* (Львів, 2014). Л. : Львівський інститут МАУП, 2014. С. 193–197.
14. Пришляк М.Б. Катехизація як один із способів здійснення екологічного виховання. *Формування особистості громадянина та патріота в системі освіти України: всеукраїнська науково-практична конференція* (Запоріжжя, 2014). URL:<https://drive.google.com/file/d/0Vxafe4Z-YjwpT085OWRMQ1Q1UkE/view?pli=1>
15. Пришляк М.Б. Роль церков у подоланні екологічних проблем (на основі документів II Ватиканського Собору). *Україна і Ватикан: проблеми екуменізму в сучасній Україні в контексті Декрету про екуменізм (21.11.1964 р.) Другого Ватиканського Собору* (Івано-Франківськ, 2014). С. 287–292.
16. Пришляк М.Б. Навчально-виховні передумови збереження природного довкілля. *Актуальні питання юридичної науки – 2015: матеріали доповідей та статей всеукраїнської науково-практичної конференції* (Львів, 2015). Л. : Львівський інститут МАУП, 2015. С. 141–146.
17. Пришляк М.Б. Богословсько-філософський аспект проблеми екологічного гріха. *Філософсько-психологічні аспекти духовності: довіра як основа змін в економіці та суспільстві, II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю* (2016; Львів). С. 252–256.
18. Пришляк М.Б. Морально-етичні засади екологічних проблем сучасності. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів круглого столу* (Львів, 2016). Л. : Навчально-науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська Політехніка», 2016. С. 38–42.
19. Пришляк М.Б. Чорнобильська екологічна катастрофа: філософсько-релігійний аспект. *Актуальні питання юридичної науки – 2017: матеріали доповідей та статей всеукраїнської науково-практичної конференції* (Львів, 2017). Л. : Львівський інститут МАУП, 2017. С. 125–130.
20. Пришляк М.Б. Роль Церкви у здійсненні екологічного виховання. *Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір: збірник матеріалів круглого столу* (Львів, 2017). Л. : Навчально-науковий Інститут права

та психології Національного університету «Львівська Політехніка», 2017. С. 48–52.

АНОТАЦІЯ

Пришляк М. Б. Соціально-екологічне вчення католицизму: витoki, структурно-функціональна природа та аксіологічний потенціал. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова Міністерства освіти та науки України. Київ, 2021.

Дисертацію присвячено дослідженню впливу соціального вчення Католицької Церкви у збереженні довкілля, шляхом формування екологічної свідомості та практичних заходів.

Проаналізовано теоретичні та методологічні засади соціально-екологічного вчення католицизму. Розкрито суть та морально-етичні ознаки сучасної екологічної кризи. Вияснено поняття екологічного гріха та основні способи екологічного навернення людини. Досліджено трактування у Святому Письмі світу створіння та покликання людини відповідально ним користуватися. Розглянуто погляди Отців Церкви на природу як Боже створіння. Подано думки богословів щодо відповідальності людини за природне довкілля. Проаналізовано практичні кроки Католицької Церкви щодо збереження Божого створіння. Розроблено практичні рекомендації щодо подолання екологічної кризи в Україні і в світі загалом на основі соціально-екологічного вчення католицизму.

У дисертаційній роботі сформульовані такі основні практичні пропозиції: організаційна зміна – призначення відповідальних за реалізацію екологічної відповідальності осіб у середині Церкви (напр., в єпархії, екзархатах, деканатах тощо); духовне відродження й екологічне навернення “у способі думання та поведінки” – екологічна тематика є частиною нової євангелізації, тому правди віри про людину, її походження та мету, про весь створений світ та Бога-Творця повинні посісти належне місце у розумінні сучасного християнина і стати вагомим складовим його віри та відповідальної поведінки стосовно інших людей і всього світу Божих створінь.

Ключові слова: католицизм, соціально-екологічне вчення, Святе Письмо, екологія, екологічна криза, екологічний гріх, екологічне навернення, екологічна відповідальність, Боже створіння, людина, природа, екологічна катехиза, дияконія.

SUMMARY

Pryshliak M. B. Socio-ecological Doctrine of Catholicism: Origins, Structural-Functional Nature and Axiological Potential. – Manuscript.

Dissertation for the degree of the candidate of Philosophical Studies, Specialty 09.00.11 – religious studies. – National Pedagogical Dragomanov University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the research of the influence of the social doctrine of the Catholic Church in the preservation of the environment, through the formation of

ecological consciousness and practical measures.

It is noted that summarizing the specifics of the socio-ecological doctrine of Catholicism in its source expression and historiosophical objectification, it should be noted that despite the presence of a wide range of sources, researchers have no common view on the genesis and structural and functional nature of socio-ecological doctrine. Scientists and its axiological potential are assessed differently. This is primarily due to the fact that each researcher proceeded from certain methodological preferences, which did not always take into account the achievements of Western theological thought, as well as ignoring an important principle of religious studies - non-confessional.

Thus, sin is the commission of evil, its concrete embodiment. And in the ecological dimension - ecological sin - the negative (destructive) impact of man on the natural environment as God's creation, carried out by every thought, word or action by which man consciously and voluntarily contradicts God's will, does not recognize the goodness and grace of God the Creator. This sin The Catholic Church belongs to the list of «social sins that cry to heaven».

Every believer must see in himself a sinner, confess specific sins and turn to God, so the Catholic Church, in order to preserve nature, calls for ecological conversion, which can be defined as a change in thinking and behavior, its perception of the natural environment as God's creation. In this sense, there is a mandatory formation of environmental responsibility of man, which is determined by one of the main tasks of the Church. Environmental responsibility should be understood as the responsibility of man for actions that affect the quality of his natural environment.

The current ecological situation, crisis phenomena in nature lead scientists to think about the need to demand a new value orientation in the relationship of man with nature, the revision of certain moral norms that govern human behavior in nature. Therefore, ecological consciousness and culture are necessary conditions for overcoming the global ecological crisis and preventing the global ecological catastrophe, which threatens the existence not only of man, but also of other living and non-living beings created by God.

Important in the process of ecological education and upbringing is the role of the Church, which is one of the first among social institutions to deeply understand the ecological problem and teach about the vocation of man in the world, his task to respect God's creation nature and care for the environment. It carries out its pastoral activity in three fundamental dimensions. The first pastoral action includes the direct spread of the Gospel, catechesis, teaching, preaching, etc. (Evangelization). The second - includes prayer, glorification, worship and all liturgical services (worship). The third includes testimonies of faith in the practice of conduct and works of charity (Diakonia). These three actions are organically connected.

Key words: Catholicism, socio-ecological doctrine, Scripture, ecology, ecological crisis, ecological sin, ecological conversion, ecological responsibility, God's creation, man, nature, ecological catechesis, diakonia.

АННОТАЦИЯ

Прышляк М. Б. Социально-экологическое учение католичества: истоки, структурно-функциональная природа и аксиологический потенциал. —

Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.11 – религиоведение. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2021.

Диссертация посвящена исследованию влияния социального учения Католической Церкви в сохранении окружающей среды, путем формирования экологического сознания и практических мероприятий.

Проанализированы теоретические и методологические основы социально-экологического учения католицизма. Раскрыта суть и морально-этические признаки современного экологического кризиса. Выяснено понятие экологического греха и основные способы экологического обращения человека. Исследована трактовка в Священном Писании мира творения и призвание человека ответственно им пользоваться. Рассмотрены взгляды Отцов Церкви на природу как Божье творение. Подано мысли богословов об ответственности человека за окружающую среду. Проанализированы практические шаги Католической Церкви по сохранению Божьего творения. Разработаны практические рекомендации по преодолению экологического кризиса в Украине и в мире в целом на основе социально-экологического учения католицизма.

В диссертационной работе сформулированы следующие основные практические предложения: организационное изменение – назначение ответственных за реализацию экологической ответственности лиц в середине Церкви (напр., в епархии, экзархатах, деканатах и т.п.); духовное возрождение и экологическое обращение «в образе мышления и поведения» – экологическая тематика является частью новой евангелизации, поэтому истины веры о человеке, его происхождение и целях, о всем тварном мире и Боге-Творце должны занять надлежащее место в понимании современного христианина и стать весомой составляющей его веры и ответственного поведения в отношении других людей и всего мира Божьих творений.

Ключевые слова: католичество, социально-экологическое учение, Священное Писание, экология, экологический кризис, экологический грех, экологическое обращение, экологическая ответственность, Божье создание, человек, природа, экологический катехизис, диакона.